

İdeal Türk Çocuğundan Proje Çocuğa: Çocuk İmgesinin Dönüşümü

From The Ideal Turkish Child To The Project Child: The Transformation Of The Image Of The Child

Doktora Öğrencisi Ömer ACAR ¹

Öz

Bu çalışma çocukluğun tarihsel süreç içerisindeki dönüşümünü incelemektedir. Çalışmada çocuk ve çocukluğun tarihi, ideal Türk çocuğu ve “proje çocuk” kavramsallaştırması yapılmaktadır. Geleneksel, modern ve Postmodern dönemde ki çocukluk düşüncesi ifade edilmektedir. Bu bağlamda çocukluk düşüncesinin oluşumu ve daha sonraki profili, ideal Türk çocuğu ve “proje çocuk” çerçevesinde tartışılmaktadır. İdeal Türk çocuğu, vatani ve milleti için çalışan, saygılı, itaatkâr vb. şekillerde tanımlanmaktadır. Günümüzde ise çocuk piyasanın taleplerine, ekonomik ve sosyal refahı yüksek olan mesleklere, ebeveynlerin planlarına vs. göre yetiştirilmektedir. Bu yetiştirilme biçimi “proje çocuk” kavramında karşılığını bulmaktadır. “Proje çocuk”, hayatının her alanı düzenlenen ve tasarlanan çocuk olarak tanımlanabilir. Yani çocuğun mesleği, yapacağı etkinlikleri, eğitimi, arkadaş çevresi, beslenmesi en mükemmel şekilde planlanmaktadır. Bundan dolayı ideal Türk çocuk profilinin de piyasanın talebine, sosyal ve ekonomik refahı yüksek olan mesleklere ve ebeveynlerin planlarına bağlı olarak dönüştüğü ifade edilmektedir. İdeal Türk çocuğunun dönüşümü bu bağlamda tartışılmaktadır. Çünkü ideal Türk çocuğu düşüncesi günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Bu çalışmanın amacı, neoliberalizm çerçevesinde ideal Türk çocuğunun, proje çocuğa dönüştüğünü anlamaya çalışmaktır. Bundan dolayı, bu dönüşüm ağırlıklı olarak neoliberalizm noktasında değerlendirilmektedir. Bu çerçevede belgesel tarama yöntemi kullanılarak çocuk ve çocukluğun tarihsel süreci, ideal Türk çocuğu ve “proje çocukla” ilgili kaynaklardan veri elde edilmiştir. Elde edilen verilerden hareketle ideal Türk çocuğu, neoliberalizm noktasında proje çocuğa dönüşmektedir. Bu noktada piyasa taleplerine göre meslek ve eğitim hayatı tercih edilmektedir. Çocuk, istenilen mesleğe ve eğitime ulaşabilmek için başarılı olmak ve performans göstermek zorundadır. Çocuktan istenilenler olumlanarak devam ettirilmektedir. Çocuk bu şekilde performans öznesine dönüşmektedir. Bu dönüşüm çocuğu yıpratmakta, çocukluğunu yaşamasına engel olmakta ve sınav odaklı çalışmasına neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocukluk, İdeal Türk Çocuğu, Proje Çocuk.

Makale Türü: Derleme

Abstract

In this study, the history of the child and childhood, the ideal Turkish child and the project child are conceptualized. In this context, the formation of the idea of childhood and its subsequent profile are discussed within the framework of the ideal Turkish child and the project child. The ideal Turkish child is defined as one who works for his/her homeland and nation, respectful, obedient, etc. Today, however, children are raised according to the demands of the market professions with high economic and social welfare, parents' plans, etc. This upbringing is reflected in the concept of the project child. The project can be defined as a child whose every aspect of his/her life is organized and designed. The Child's profession, activities, education, circle of friends and nutrition are planned in the most perfect way. Therefore, it has been tried to be expressed that the profile of the ideal Turkish child is also changing depending on the demand of the market, the professions with high social and economic welfare and the plans of the parents. The transformation of the ideal Turkish child is discussed in this context. Because the idea of the ideal

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, 100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri, Fen Edebiyat Fakültesi, oacar8756@gmail.com.

Turkish child continues to exist today. The subject of this study is to understand how the ideal Turkish child is transformed into a project child within the framework of neoliberalism. Therefore, this transformation is discussed mainly in terms of neoliberalism. In this framework, the historical process of children and childhood, the ideal Turkish child and the project child were obtained from relevant sources using the document analysis method.

Keywords: Child, Childhood, Ideal Turkish Child, Project Child.

Paper Type: Compilation

Giriş

Çocuk ve çocukluk kavramları, disiplinler tarafından farklı özelliklerine odaklanarak belirtilmektedir. Çocuk, on sekiz yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlanmaktadır (Türk Ceza Kanunu, 2004). Çocukluk ise bir dönemi ifade etmektedir (Qvortrup, 2009, s. 23). Çocukluk, toplumsal olarak inşa edilmiştir. Geleneksel dönemde çocukluk düşüncesi bulunmamaktadır. Bunun için çocuk belirli bir yaştan sonra yetişkinlerin yaşamına dahil olmaktadır, yaptıklarından ise sorumlu tutulmaktadır. Çocukluk düşüncesinin oluşumu modern dönemde ortaya çıkmıştır. Bunun için çocukluk, modern dönemin bir inşası olarak görülebilir. Farklı dönemlerdeki çocukluk düşüncesi, çocukluğa yüklenen anlam noktasında farklılık göstermektedir. Bu noktada da farklı çocukluk tanımlamaları yapılmaktadır. Çocuk tanımlamaları; ideal çocuk, programlanmış çocuk ya da “proje çocuk” vb. şeklinde sınıflandırılabilir. İdeal çocuk, “vatanı için kafası bilgilerle donanmış, yüreği coşku ile çarpan, cumhuriyetçi, erdemlere sahip bir vatanseverdir” (Öztaş, 2019, s. 26). İfade edilen tanımlar, çocuğun eğitimi ve gelecek ile ilgili planlarını şekillendirmektedir. Bunun için çocuk, kendisinden beklenenleri yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu durumda ideal çocuk profilinin oluşmasına yol açmaktadır. İdeal Türk çocuğu “Cumhuriyet’in egemen değerleri etrafında Kemalist, inkılapçı, modern, çalışkan, azimli, tutumlu, ahlaklı, iyi kalpli, yardımsever, bireye, topluma ve doğaya saygılı, milliyetçi, cesur ve savaşçı, vatansever bir yurttaş” olarak tanımlanmaktadır (Öztek, 2019, s. 1252). İdeal Türk çocuğu inşası Tanzimat, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemi olmak üzere üç döneme ayrılarak incelenebilir. Tanzimat Dönemi’nde oluşan ideal çocuk düşüncesi II. Meşrutiyet ile birlikte kamusal özneye dönüşmüştür. Kamusal özneye dönüşen çocuk sadece ailesinin değil “kimi zaman ulusun, kimi zaman ırkın da geleceği” olarak görülmeye başlanmıştır (Üstel, 2008, s. 32). II. Meşrutiyet’in çizdiği ideal Türk çocuğu profili, Cumhuriyet Dönemi’nde de varlığını devam ettirmektedir. Cumhuriyet Dönemi ile birlikte yeni bir insan profili oluşturulması amaçlanmıştır. Bu yeni insan profili yine vatanına ve milletine sadık, çalışkan, sorumluluk alan, saygılı, sağlıklı, itaatkâr ve yardımsever şeklindedir. Dolayısıyla ideal Türk çocuğu profili bu tanımlamalarla oluşturulmuştur. Bu profilin oluşması ve gerçekleşmesi için en önemli araç ise eğitimidir. Ders kitaplarında, Andımız’ da ve 23 Nisan Bayramı’nda İdeal Türk çocuğu profili ve sorumlulukları anlatılmış ve uygulanmıştır. Günümüzde bu profil korunmak ve devam ettirilmek istenmiştir. Ancak bazı noktalarda ideal Türk çocuk profilinin dönüştüğü ifade edilebilir. Bu noktalara eğitimin neoliberalizmin taleplerine göre şekillendirilmesi, piyasanın isteğine göre meslek tercih edilmesi, ebeveynlerin çocuklarını kendi isteklerine göre yetiştirmek istemesi örnek olarak verilebilir. Neoliberalizmin, eğitimi şekillendirmeye başlamasıyla birlikte, çocuklar bireysel tercihlere göre yetiştirilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda çocuklar piyasanın taleplerine göre birçok farklı alanda yetiştirilmektedir. Eğitim, sanat ve spor kurslarına gönderilerek her alanda uzman olmaları ya da kendilerini en mükemmel şekillerde geliştirmeleri istenilmektedir. Meslek konusunda sosyal ve ekonomik refahı yüksek olan meslekler tercih edilmektedir. Bu durumda ideal Türk çocuğu dönüşerek “proje çocuk” olmaktadır. “Proje çocuk”, hayatının her alanı düzenlenen ve tasarlanan çocuk olarak tanımlanabilir. Çocuğun eğitimi, mesleği, arkadaş çevresi, hobileri, beslenmesi en mükemmel şekilde tasarlanmaktadır. Her alanı kuşatılan çocukta ise yüksek bir performans beklenmektedir. Bu performans gösterisi ise olumlayarak yapılmaktadır. “Yapabilirsin”, “başarabilirsin” cümleleri kurularak bu olumlama pekiştirilmektedir. Çocuk bu süreçte en iyi performansı göstermeye çalışmaktadır. Bundan dolayı hayatı istenilenler ve yapması gerekenler arasında sıkışmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, neoliberalizm çerçevesinde ideal Türk çocuğunun, proje çocuğa dönüştüğünü anlamaya çalışmaktır. Çalışmanın temel problemi ise neoliberalizmin ideal Türk çocuğunun, proje çocuğa dönüşümü üzerindeki etkisinin ve bu etkinin eğitim, performans öznesi, ebeveynlerin projeleri vb. paralelinde analizini gerçekleştirmektir. Bu çalışmada belgesel tarama yöntemi kullanılmıştır. Belgesel tarama yöntemi, “alanyazın” ya da “literatür taraması” olarak da bilinmektedir (Karasar, 2012, s. 184). Belgesel tarama yönteminde gerekli olan koşul, konu ile ilgili belgelerin bulunması, araştırılması ve belli olay veya fikirleri ortaya çıkartacak bir sonuca erişebilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılabilmesidir. Bu nedenle yapılması gereken ilk iş, çalışmanın amacına uygun bir yayın taraması yapmaktır (Karasar, 2012, s. 188-189). Konunun amacına uygun yayın taraması yapılmıştır. Yayın taraması sonucunda konu ile ilgili yazılan makale, kitap ve internet kaynaklarına ulaşılmıştır. Bu çerçevede çocuk ve çocukluk tanımları yapılarak çocukluk düşüncesinin nasıl şekillendiği ifade edilmeye çalışılmıştır. Ardından ideal Türk çocuk profilinin tanımı yapılarak bu profilin tarihsel süreç içerisinde nasıl oluştuğu ve bu oluşum ile nelerin amaçlandığı belirtilmiştir. Proje çocuk başlığında ise proje çocuğun tanımı, proje çocuğun neoliberalizm ile olan ilişkisi eğitim, meslek, performans öznesi kavramları ile ilişkilendirilerek ideal Türk çocuk profilinin proje çocuğa dönüşümü tartışılmıştır. İdeal Türk çocuk profilinin, proje çocuğa dönüşümü konusunda neoliberalizmin merkeze alınmasının nedeni çocuk yetiştirmenin farklılıklarının ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Yani çocuk yetiştirme konusunda eğitim kurumları (okul vb.), ebeveynlerin tutumları piyasanın taleplerine göre şekillenmektedir. Eğitimde ortaya çıkan yenilikler, piyasanın ihtiyaçlarına yönelik hareket etmektedir. Bu durumda çocuk yetiştirilirken, hangi mesleğin tercih edilmesi ve hangi bölüme/okula gidilmesi gerektiği belirlenmektedir. Çocuk ise çoğu zaman istenilenleri yerine getirmek zorunda kalmaktadır. Bu çerçevede çocuk taleplere göre kuşatılmaktadır.

1. Çocuk ve Çocukluk: Tarihsel Gelişimi

Çocuk ve çocukluk kavramları tarihsel süreçte farklı şekillerde algılanmıştır. Bu farklılık toplumların çocuk ve çocukluğa yüklediği anlamlardan ve bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Geleneksel dönemde çocukluk yetişkinliğe erişimin kısa bir aşaması olarak görülürken, modern dönemde uzun ve korunması gereken bir dönem olarak görülmektedir. Her iki dönemin çocukluğa farklı bir şekilde yaklaşması; dönemin toplumsal dinamiklerinden ve çocukluk algısından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede çocuk ve çocukluk kavramlarına bakıldığında çocuk, Türk Ceza Kanunu’nun 6. Maddesine göre on sekiz yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlanmaktadır (Türk Ceza Kanunu, 2004). Çocuk Koruma Kanunu’nun (2005: 5395) 3. Maddesine göre ise “çocuk daha erken yaşta ergin olsa bile on sekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak ifade edilmektedir. Diğer bir taraftan “soru soran, merak eden, öğrenmek isteyen ve bunu sürekli hale getiren insan küçüğü” olarak tanımlanmaktadır (Şentürk, 2024, s. 7).

Çocukluk bir dönemi temsil etmektedir (Qvortrup, 2009, s. 23) ve ayrıca toplumsal olarak yapılandırılmıştır. Bundan dolayı toplumun bir parçası veya kategorisi olarak görülmektedir. Çocuklar, çocukluklarının bir ferdidir. Çocukluk, çocuklar için geçici bir dönemi ifade etmektedir (Tezcan, 2017, s. 1) ve sosyal olarak inşa edilmektedir (Aydoğmuş Ördem, 2020, s. 17). Başka bir deyişle “çocukluk sosyal bir icattır” (Elkind, 2001, s. 231). “Çocuk ve çocukluk kültürel ve toplumsal temele dayanmaktadır” (Şirin, 2017, s. 10). Mendel’e göre çocukluk “düş kurma çağıdır”. Bu konu sanatçılar arasında genellikle görüşülmektedir. Bununla birlikte çocukluk, gerçekleri inşa etme dönemidir (Mendel, 2022, s. 181). “Hem ortak hem de çeşitli bir deneyimdir” (James, 2001, s. 243). Bu tanımlamalar çocukluğun, sosyolojik açıdan nasıl tanımlandığını ve değerlendirildiğini göstermektedir. Dolayısıyla çocukluk, sosyolojik açıdan biyolojik değil, toplumsal ve bir süreç olarak görülmektedir. Ayrıca farklı tanımlardan da anlaşılabileceği üzere çocukluk, belirli bir dönemi ve çeşitli deneyimleri kendi içinde barındırmaktadır. Biyolojik bir tanımlamanın dışında sosyal olarak inşa edilmektedir. Bundan dolayı her dönemde (geleneksel-modern) çocukluk düşüncesinin aynı olmadığı görülmektedir.

Çocuk ve çocukluk ile ilgili tanımlamalardan hareketle her ikisinin de tek başına var olabilecek toplumsal bir olgu olmadıkları belirtilebilir. Çünkü, “çocuk ve çocukluk toplumsaldır”. Çocuk ve çocukluğu anlayabilmek için toplumsal ilişkileri iyi analiz etmemiz gerekmektedir. Hiçbir çocuk problemi tek başına oluşmadığı gibi tek başına da çözülemez (Şirin, 2015, s. 51). Çocuk ve çocukluk sorunlarının tarihsel süreçteki izlenimlerinin ve toplumsal boyutlarının anlaşılabilmesi için de çocukluğun tarihsel sürecine bakılması gerekmektedir.

Çocukluk antropologların, sosyologların, psikologların ve diğer bilim dallarının ilgilendiği konulardan biridir. Çocuklar birçok ailede merkezi bir konumda yer almaktadır. Ebeveynler, çocuklarını yetiştirebilmek için zamanlarının çoğunluğunu onlara harcamaktadırlar. Bu durumdan memnun olduklarını yansıtmaktadırlar. Ancak her zaman durum ifade edildiği gibi midir? Geleneksel dönemde çocukluk ile ilgili araştırma yapan birçok araştırmacı durumun bu şekilde olmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla birbirlerine benzer ifadelerde bulunmaktadırlar. Çocukluk ile ilgili bu düşünce sürekli tekrarlanarak görülmektedir. Geçmişte çocukluk düşüncesinin olmadığı ilk olarak Aries tarafından açık bir şekilde belirtilmiştir. Bu doğrultuda araştırmacılar, çocukların ihtiyaçlarının karşılanmadığını ve bundan dolayı hem devlet hem de aileleri tarafından ihmal edildiklerini savunmaktadır (Pollock, 1983, s. 1). Ariès’in, geçmiş dönemde çocukluk düşüncesinin olmadığını ifade etmesi, Orta Çağ dönemine karşılık gelmektedir. Bunun için Aries, Orta Çağ toplumunda çocukluk kavramı yoktur diye ifade etmiştir. Ariès’in bu ifadesi çocukların ihmal edildiği, terk edildiği ya da hor görüldüğü anlamına gelmemektedir. Çocukluk kavramı, çocuklara karşı duyulan sevgi ile karıştırılmaması gerekmektedir. Bu düşünce, çocukluk döneminin özel doğasının farkındalığına yönelik bir ifadedir. Bu özel doğa, çocuğu yetişkinlerden ayırmaktadır. Orta Çağ toplumunda bu farkındalık yoktu. Bundan dolayı çocuk, “annesinin, bakıcısının ya da beşiğinden sürekli uzak yaşayabildiği anda yetişkin toplumuna ait olurdu” (Aries 1962, s. 128). Orta Çağda bugün anlamadığımız bir şekilde çocukluk düşüncesi olmadığından dolayı, yedi yaşında toplumun bir parçası olan çocukların çok zor bir yaşamının olduğu ifade edilmektedir (Onur, 2005, s. 24). Orta Çağ toplumunda çocuğa yönelik bu bakış açısı çocukların, yetişkinlerden daha az yiyen ve daha az iş yapabilen oldukları düşüncesini oluşturmaktadır. Ancak kendilerine verilebilecek sorumluluklar veya düşünme ya da davranış biçimleri açısından yetişkinlerden farklı oldukları düşünülmeyen küçük insanlar olarak algılanmaktadırlar. (Matthews, 2023, s. 15).

Orta Çağ’da Augustin, uzun yıllar etkisini devam ettirecek bir şekilde çocukluğu günahkâr olarak nitelendirmekteydi. Başkalarından dinlediği çocukluğunu kendi yaşamından saymakta kararsız davranmaktaydı. Augustin için “bebeğin annesinin memesine saldırması, kıskanç olması, kimseyle bir şeyini paylaşmak istememesi günahkarlığının belirtisidir” (Bumin, 1983, s. 19-20). Orta Çağ’da çocuğun doğuştan günahkâr olarak görülmesine ve doğduktan sonra da bu durumunun devam etmesine karşı olarak Rousseau ve Locke çocuğun masum olduğuna yönelik ifadelerde bulunmuşlardır. Locke, çocuğun doğuştan iyi veya kötü fikirlerle donatılmadığını ifade etmektedir. Bunun için çocuğun zihni doğuştan boş bir levhadır. Locke bu duruma “o zaman zihnin, dediğimiz gibi beyaz bir kâğıt (boş levha) olduğunu varsayalım; tüm fikirler, hiçbir karakterden yoksun, hiçbir fikir olmaksızın nasıl bir şekilde duyum veya düşünce ile donatılır? Buna tek bir kelimeyle cevap veriyorum deneyimden” diyerek açıklık getirmektedir (Locke, 1997, s. 109). Rousseau ise;

“Çocukluk dönemi, kendi içerisinde düşünüldüğünde çocuktan daha zayıf, daha sefil, korunmaya gereksinimi olan başka bir varlık var mıdır acaba? Ondan daha fazla acınmaya, ilgiye, korunmaya gereksinim duyan bir şey var mıdır? Zavallının güler yüz göstererek, acıma uyandıran bir tavır alması, çare arandığının göstergesi değil midir? Öyleyse, bir çocuğu emreder görmek, bir gün insanlara karşı tavır alabileceğini düşünmek şaşırtıcı olmayacak mıdır? Bu yaşlardaki güçsüzlük, çocukların ellerini kollarını bağlar. Bir de buna kaprislerimizi eklemek ve çocukların art niyetli olarak bize karşı kullanamayacakları özgürlüklerini ellerinden almak kadar saçma bir şeyin olmayacağını bilmeyen var mı? Gururlu bir çocuk kadar gülünç, korkak bir çocuk kadar da merhamete gereksinimi olan hiç kimse yoktur. Madem ki medeni tutsaklık akü çağıyla başlıyor,

o zaman bu tutsaklığı neden esirgenen tutsaklıkla engelleyelim? Hiç olmazsa yaşamın bir anı, doğanın bize vermediği boyunduruktan uzak olsun. Bırakalım, kölelikte uygulanan kötü alışkanlıklardan uzaklaşıp biraz olsun özgürlüğünü yaşasın. Şu acımasız öğretmenler, çocuklarına kul köle olan babalar, gelsinler de yöntemlerini gökyüzüne çıkarmadan önce, şu doğanın yöntemini öğrensinler bir” (Rousseau, 2019, s. 59-60) ifadelerini kullanarak çocuğun masumluğunu vurgulamaktadır.

Locke ve Rousseau’nun çocuk ve çocukluğa yönelik bu düşünceleri, çocukluk düşüncesinin ortaya çıkmasına da katkı sunmuştur. Çocuklara yönelik farkındalığın gelişimi modernlikle birlikte ortaya çıkmış ve çocukluk modern bir kavram olarak temellendirilmiştir (Demir Gürdal, 2013, s. 9). Çocuğa özgü özel bir çocukluk dünyasının olduğu fikri, feodalizmin sonlarına doğru kapitalizmin gelişmeye başladığı on beşinci yüzyıldan sonra ortaya çıkmıştır (İnal, 2020, s. 16). Çocukluk düşüncesinin gelişmesine; “matbaanın icadı, ulusal dillerin ve kitap yayıncılığının gelişmesi, okul eğitimi, ayıp düşüncesi, Rönesans ve Aydınlanma filozoflarının çocuğa yönelik seküler ve koruyucu düşünceleri, kentleşme, orta sınıf aile ve eş tiplerinin egemenlik kurması, karma eğitim gibi çok sayıdaki etmen katkıda bulunmuştur” (İnal, 2020, s. 16). Bu çerçevede çocukluk fikri, Rönesans’ın büyük icatlarından biri olarak görülmektedir. Bilim, ulus-devlet ve dinsel özgürlük ile birlikte toplumsal yapı ve psikolojik olarak çocukluk, on altıncı yüzyılda oluşmuş veya ortaya çıkmıştır. Günümüze kadar ise “inceltirilmiş ve desteklenmiştir” (Postman, 1995, s. 7). Rönesans ile birlikte, çocukların refahı için gösterilen ilgi yeniden artmaya başlamıştır. Toplumun bir üyesi olan çocukların yetiştirilmesine ve korunmasından sorumlu olduğu fikri ilerleme göstermiştir. “On altıncı yüzyılda reform döneminin başlaması çocukla ilgili tutumları da etkilemiştir” (Onur, 2005, s. 24). Rönesansla birlikte çocukluk düşüncesinin gelişim göstermesi ve çocukluğa yönelik bakış açısının değişmeye başlaması söz konusu olsa da uzun bir süre istenilen etkiyi göstermemiştir. Yani yetişkin-çocuk profili Rönesansla değişmeye başlamış ancak Aydınlanma Dönemi’ne kadar önemini oluşturamamıştır. Örneğin, on altıncı yüzyılın ikinci yarısında Montaigne, çocuk anlayışında getirdiği yenilikler ve sert eleştirileri olmasına rağmen sütannede kaç çocuğunu kaybettiğini hatırlayamamaktadır. İki veya üç çocuk kaybettiğini ifade etmektedir. Çocuğa yönelik bu olumsuz durumda dönemin dikkat çeken ölüm ve doğum oranları da önemli bir etken olarak görülmektedir. On yedinci yüzyılda insan ömrü yirmi beş yaşını geçmemektedir. Doğum oranı çok yüksek olsa da on sekizinci yüzyılın ortalarına kadar nüfusun ancak olduğu gibi kalabildiği belirtilmektedir. Kadının her yıl hamile kalması doğal bir durum olarak görülmektedir. Ortalama 15-16 hatta 19 çocuk doğmaktadır. “Her kadının yedi çocuk doğurmasıyla nüfus kendini ancak korumaktadır”. Çocukların yarısı hastalıklardan ve salgınlardan dolayı ilk üç ay içerisinde ölmekteydi. Ailelerin bir hatta birkaç çocuğunu kaybetmesi en doğal durum olarak görülmektedir. Nüfusun yarısına yakını yirmi yaşının altındaki kişilerden oluşmaktadır. Çünkü yaşama şanslarının çok az olduğu ifade edilmektedir. Bütün bu nedenlerden dolayı gençler ve çocuklar çok erken yaşlarda çocukluklarını bir tarafa bırakarak yetişkinlerin yaşamının bir üyesi olmalı, çalışmalı ve savaşmalıydılar. 12-13 yaşlarındaki çocuklar orduya katılıyorlar, bazıları ise babaları tarafından 9 yaşında savaşa götürülmekteydi. “Genç ölüyor, hızlı yaşamak gerekiyordu” (Bumin, 1983, s. 21). Çocuk ölümlerini kabullenme durumu, on sekizinci yüzyılda değişiklik göstermeye başlamıştır.

On sekizinci yüzyılda çocuk ölümlerinin kabullenilmesi, büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. On altıncı yüzyılın sonlarına doğru çocukların ölümü, aile mezarlıklarında görülmeye başlamıştır. Bunun temel nedenlerinden biri ölüm gerçeğinin hesaba katılmış olmasıdır denilebilir. (Postman, 1995, s. 32). Çocuk ölümlerinin kabullenilmesinin değişiklik göstermesi ve çocukluk düşüncesinin gelişmesi, tarihsel süreçte yetişkin-çocuk ilişkisi çerçevesinde hareket etmiştir. Yani çocuğun yetişkinlerin yaşamına erken girmesi, erken ölümlerin gerçekleşmesi bu çerçevede değerlendirilebilir. Elkind’e göre ise çocukluğun yetişkinlikten farklı olması gerektiği düşüncesi yalnızca yetişkin yaşamının sınırlı bir yönü olmaması düşüncesi, on yedinci yüzyılda Batı dünyasında ilk defa ifade edilmiştir. Çünkü o dönemlerde çocuklar, ilk defa minyatür yetişkinler olmaktan daha farklı bir şey olarak betimlenmiştir (Elkind, 2001, s. 231).

Çocuk-yetişkin ilişkisinin tarihsel süreçte bu şekilde gerçekleşmesi, modernitenin çocukluk düşüncesine etki etmesinden kaynaklanmaktadır. “Modernite, çocuğun varlığının kendisi ile değil, yetişkinlikten belirgin bir ayrışma ile işaretlenen belirli bir çocukluk biçimiyle ilişkilendirmiştir”. Çocukluğun, yetişkinlikten ayrı olduğuna ilişkin düşüncesi, çocukluğu ayrı bir araştırma alanı olarak şekillendirmenin hem mümkün olma durumu hem de bir sonucu olmuştur. Yetişkin-çocuk ikiliği, çocukluğun yetişkinlikten tamamen farklı olduğu, kendisine özgü bir durumunun olduğu ve bunlarla birlikte “betimlenebilir, incelenabilir, hatırlanabilir ve açıklanabilir bir yetişkin olması süreci olarak yapılandırılmıştır” (Prout, 2005, s. 35). Modernitenin çocuğa bakış açısı, sadece çocuğa yönelik bir belirlenim değil, aynı zamanda “yetişkinlikle ilgili konumlandırma ve anlamlandırma yöntemidir”. Diğer bir deyişle modern çocukluk düşüncesi, modern yetişkinliğin sınırlarını belirleyen, yaşamın normal akışını değiştiren bir tasavvurdur (Öztan, 2019, s. 4). Bu doğrultuda on yedinci yüzyıldan itibaren daha etkin bir şekilde oluşmaya başlayan çocukluk düşüncesi, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılda çocukluğun ayrı bir dönem olarak görülmesine neden olmuştur. Bu dönemlerde ise çocuğun eğitimine önem verilmesinin ve kamusal alanda belirli yerlerde sınırlandırılmasının yolu açılmıştır. Modern çocukluk kavramının inşa edilmesinde eğitim ve okullaşma etkili olmuştur. Evrensel ve modern çocukluk tasavvurunu oluşturarak çocukları kamusal alanda belirli mekanlarda sınırlayarak Ariès’in Orta Çağ toplumunda ifade ettiği çocuğun kamusal ve yetişkin yaşamının bütün alanlarında bulunma düşüncesini tersine çevirmiştir. Çocukların okul ve aile ile sınırlanan alanları, onların yetişkinlerden farklılıkları doğrultusunda ayrımlaşmanın bir getirisi (Demir Gürdal, 2013, s. 9). “Çocukların kamusal alanda yer almaması yirminci yüzyılda modernleşmenin bir parçası olarak dünyaya ihraç edilen ve yayılan bir fikir halini almıştır. Okul devamsızlığı ve çocukların ücretli işlerden çıkarılması evrensel bir çocukluk idealinin parçası haline gelmiştir” (Prout, 2005, s. 36).

Modern çocukluk kavramının inşası, Rönesans ve Aydınlanmadan sonraki üç yüzyılın temel varsayımlarını ve inançlarını açık biçimde yansıtmaktadır. Yaklaşık olarak on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren Postmodern Dönem’e geçilmesiyle birlikte, dönemin bakış açıları ve şartları yansıtacak biçimde çocukluğun yeniden şekillendirildiği görülmektedir. Dönüşüm süreci incelendiğinde modernitenin bütün çocukların “ırk, etnik köken ya da kültürden bağımsız” olarak paylaştığı evrensel bir çocukluğa inandığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda Postmodern Dönemde evrensel çocukluk fikrinden vazgeçilmiştir. Bütün çocukların bazı açılardan benzer oldukları ifade edilirken, diğer yönlerden ise oldukça farklı oldukları vurgulanmaya başlanmıştır (Elkind, 2001, s. 231). Postmodern çocukluk, II. Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan toplumsal olaylar, neoliberalizm ve küreselleşmenin neden ve sonuçları doğrultusunda oluşan birey, aile ve toplum gerçekliği içinde ele alınmalıdır. Modern çocukluk ideali ve çocukluk düşüncesi, liberal ulus devlette biçimlendiyse Postmodern çocukluk tipi ve düşüncesi de neoliberal Postmodern Dönemin küreselleşme boyutunda şekillenmiştir (İnal, 2020, s. 34-35). Tarihsel süreçte yetişkinlik kavramının değişikliğe uğraması gibi çocukluk kavramı da değişikliğe uğramıştır. Yirminci yüzyılın sonları, çocukluğun yok oluşunun incelenmeye başlandığı bir dönemdir. Kapitalizm ve neoliberal politikaların getirileriyle “tüketen çocuk” tipi oluşmuştur. Çocukluğun yok oluşuyla birlikte bugün geleneksel ve modern çocukluk imgesinden bahsedilmektedir. Çocukluğun bu şekilde tanımlanması, küreselleşmenin bir aradalık özelliğinden kaynaklanmaktadır. Küreselleşmenin bu doğrultuda bir aradalık özelliği hem dünya ölçeğinde hem de ulusal boyutta görülebilir (Sormaz ve Yüksel, 2012, s. 996).

2. İdeal Türk Çocuğu

İdeal çocuk profili, belirli nitelikler doğrultusunda tanımlanmaktadır. Bu noktada ideal Türk çocuğu için ifade edilen nitelikler “bağımsızlığa düşkünlük, bilimsellik, cömertlik, Cumhuriyetçilik, çalışkanlık, dayanışma, doğruluk, fedakârlık, görgülü olmak, hoşgörülü olmak, itaat etmek, iyi kalpli olmak, kötü alışkanlıkları olmamak, millî menfaati düşünmek, kendine güvenmek, sağlıklı olmak, saygılı olmak, sorumluluk sahibi olmak, tutumlu olmak, şerefli olmak, vatansever ve yardımsever olmak” şeklinde tanımlanmaktadır (Kılıç, 2024, s. 106). İdeal Türk

çocuğunun bu kavramlar ile nitelendirilmesi, onun için belirlenen profili de göstermektedir. Bundan dolayı çocuklar, ideal çocuk profiline göre yetiştirilmeye çalışılmaktadır. İdeal Türk çocuk imgesinde dönemlerin etkisinin olduğu görülmektedir. İdeal Türk çocuk imgesi, Tanzimat, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemi şeklinde sınıflandırarak ele alınabilir.

Osmanlı'da çocuğun özne olarak kabul edilmesine imkân sunan yapı, Batılılaşma projesinin söz konusu olmasıyla ancak on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında oluşmaya başlamıştır. Çocuklara yönelik hazırlanan metinler tarihsel bir bakış açısıyla incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin Batı'da daha çok Fransa özelinde 1789 sonrası müstakbel çocuk fikri, Osmanlı'da II. Meşrutiyet döneminde görülmektedir (Özta, 2019, s. 58). II. Meşrutiyet Dönemi, iç ve dış siyasal sorunların gölgesinde siyasetçilerin devleti kurtarmanın yanında aynı zamanda toplumu da dönüştürmek gibi bazı dönemlerde birbiriyle uzlaşmayan iki amacı aynı zamanda yerine getirmek istedikleri bir dönem olarak ifade edilmektedir. “Bu dönemin en ayırt edici ve belki de en radikal yönü ise tebaadan vatandaşa geçiş sürecidir” (Üstel, 2008, s. 30). II. Meşrutiyet bu noktada yeni bir başlangıca yol açmıştır. Bu başlangıç, çocuğun bağımsız bir özne olmasına imkân sunmuştur. II. Meşrutiyet'in sunduğu bu imkanların temelinde Tanzimat Dönemi'nin etkisi bulunmaktadır. Tanzimat Dönemi'nde ideal çocuk profili, “vatanseverlik, ahlak, çalışkanlık” gibi özelliklerle şekillenme sürecine girmiştir (Koçer, 2020, s. 1220). Bu ideal çocuk profili ile birlikte çocuk, bağımsız bir özne olmaya başlamıştır. II. Meşrutiyet ile de kamusal özneye dönüşmesi söz konusu olmuştur. Çocuk kamusal özneye dönüştüğü için artık sadece ailesine ait değildir. “Çocuk kimi zaman ulusun, kimi zaman ırkın geleceğidir. Yarının üreticisi, askeri ve vatandaşdır” (Üstel, 2008, s. 32).

Osmanlı'da çocuğun, milletin ve devletin geleceğinin güvencesi olarak görülmesi ile birlikte çocuğun eğitim ve terbiyesi, toplumsal anlamda bağımsız bir ilgi alanı olarak şekillenmiştir. Çocukluğun modern okulların kurulması ve siyasal akla ve onun kurduğu düzene uygun bir şekilde yetiştirilmesi düşüncesi, Batı'da meydana geldiği gibi Osmanlı-Türk modernite projesinde de bir sosyal-politik amaç haline gelmiştir (Özta, 2019, s. 6). Çocuğun bu amaç doğrultusunda yetiştirilmesinde okul çok önemli bir konuma sahiptir. Yani amaçlanan yeni insan profiline hayat kazandıracak en önemli kurumlardan biri okuldur, bilhassa ilkokuldur (Üstel, 2008, s. 30). Okul, yeni insan profiline ideal bir çerçeve çizerek bu profilin yaygınlaşmasını ve çocuğun bu profile göre yetiştirilmesini sağlamaktadır. Bu durumda okul, ideal çocuk profilini oluşturmada önemli bir rol üstlenmektedir. Schnapper, bütün ulus teorisyenlerinin- Rousseau, Kant, Fichte ve Mauss- okulun rolünü önemli gördüklerini belirtmektedir. Bunun nedeni okulun teknik bilgi vermesinden değil, vatandaşın okulda şekillendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Yani her şeyden önce vatandaş okulda inşa edilmektedir, sosyalleşmesi okulda aşılanmaktadır ve geliştirilmektedir. Vatandaşlara, toplumsal yaşama dahil olabilmelerini sağlayabilecek gerçek araçlar okulda verilmektedir. Siyasetin demokratik vasfı burada okunmaktadır. “Okul sınırlı bir evrene ait olan küçük bir topluluğun fertlerini yurttaşa dönüştürmektedir” (Schnapper, 1995, s. 45, 142). Osmanlı Dönemi'nde ideal çocuk profili bu şekilde inşa edilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde ise yeni bir vatandaş oluşturulması gerekmektedir. Bunun için inşa edilmek istenilen ideal çocuk profilinin örüntüleri oluşturulmuştur.

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra yeni bir düzen kurulmuştur ve bundan sonraki amaç ulus-devletin inşa edilmesi olarak görülmüştür. Bu süreç, siyasal, ekonomik ve hukuk gibi alanları dönüştürürken yeni bir dil, tarih ve kültür oluşturmayı da hedeflemektedir. Bu paralelde kurulan Cumhuriyet'in vatandaşı da inşa ederek yeni bir toplum oluşturması gerekecektir (Koçer, 2020, s. 1222). Bu yeni toplumun oluşması için ise eğitim en önemli ideolojik aygıttır. Yani “topluma/gelecek nesillere Cumhuriyet'in değerlerini benimsetmek, ulusal kimlik ve bilinç kazandırmak ve onları yurttaş, ümmetten/tebaadan yurttaş/ulusa dönüştürmek için en etkili araç eğitimidir” (Koçer, 2020, s. 1222). Bu doğrultuda Cumhuriyet'in yöneticileri ve aydınları, inşa edilecek toplum için yeni insan yetiştirmek amacıyla eğitime özel bir anlam atfetmişlerdir. Yeniden inşa edilmeye çalışılan siyasal ve toplumsal düzenin, ideolojik söylemler aracılığıyla yeni nesillere aktararak onaylanması ve benimsetilmesi hedefiyle eğitime önemli bir rol

verilmiştir (Selçuk Şirin, 2013, s. 1276-1277). Eğitim bu rolünü süreç içerisinde resmi bayramlarda ve çeşitli marşlarda pekiştirmektedir. Andımız ve 23 Nisan bu göreve örnek olarak verilebilir.

Andımız, Cumhuriyet'in ideal çocuğunun ifade edildiği bir yemindir. Cumhuriyet'in ideal çocuk profili erken Cumhuriyet Dönemi ders kitaplarında belirtilmiştir. Cumhuriyet'in kurucuları, nasıl bir Türk çocuğu ve vatandaşı istediğini eğitim ile vatandaşa aktarmıştır. “Bu Dönemin ders kitaplarında çocuğun kim olduğu, nereden geldiği, görev ve sorumluluklarının neler olduğu, Cumhuriyet'in ondan neler beklediği tek tek sıralanmıştır” (Kılıç, 2024, s. 93). “Bugünün çocukları, yarının büyükleri” söylemi, 1930 yılından itibaren, 23 Nisan Bayramı'nda resmi makamları çocuklara bırakma geleneği devam etmektedir. İfade edilen tarihten sonra 1980 yılına kadar duraklamalarla devam etmiştir. Daha sonra hemen her yıl 23 Nisan Bayramı'nın ritüeli haline gelmiştir. Bu uygulama ilk başladığından itibaren uzun yıllar yalnızca vali ve belediye başkanlarının görevini devralma şeklinde görülmekteydi. 1984'ten itibaren cumhurbaşkanı, başbakan ve hükümet üyeleri de makamlarını çocuklara devretmeye başlamıştır (İnan, 2024, s. 77). Çocuklar bu görevleri, istenildiği şekilde yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Çocuklara bu görevlerin verilmesi, geleceği inşa edecek kişiler olarak görülmelerinden kaynaklanmaktadır. Bunun için ideal Türk çocuğu yılmadan vatani ve milleti için çalışmalıdır ilkesi ile yetiştirilmeye çalışılmaktadır.

Süreç içerisinde yetiştirilmek istenil ideal Türk çocuk profilini günümüzde de görebiliriz. Günümüz ideal Türk çocuğu profilinin oluşturulduğu 1923-1950 yıllarının ardından bugüne bakıldığında Türk çocuğundan istenilen “yine çalışmak, Türklüğü ile övünmek, Cumhuriyet'i ileriye taşıma” davranışları göstermesidir. Bu kavramlar bugünde canlılığını devam ettirmektedir. Yeni nesillerden istenilenlerde yirmi birinci yüzyıl çerçevesinde Cumhuriyet'in 100. yılında da “Cumhuriyet'i korumak, Türk milleti için çalışmak ve Türk devletini çağdaş uygarlıklar düzeyine çıkarmaktır”. Yüzyıllık süreçte Türk çocuğunun bütün özellikleriyle inşa edildiği bu kimliğin sürekliliği Cumhuriyet ile eşleştirilmiştir. “Türk çocuğu, Cumhuriyet rejiminin yılmaz bekçisi olmuştur” (Kılıç, 2024, s. 115). Günümüzde Türk çocuğunun geçmiş dönemlerde ki gibi yetiştirilmeye devam edilmesi, ona yüklenilen anlamın ve görevin varlığını koruduğunu göstermektedir. Bundan dolayı günümüzde ideal Türk çocuk profil yetiştirme düşüncesi devam etmektedir. Ancak günümüzde çocuğa yüklenilen anlamlar değişip-dönüşmektedir. Bu değişim ve dönüşüm Türk çocuğunu da etkilemektedir. Çünkü, değişim ve dönüşümler yalnızca bir mekân, bir bölge veya bir ülke ile sınırlı kalmamaktadır. Ortaya çıkan bir olay dünyanın birçok bölgesinde yaşayan insana ulaşmakta ve kuşatmaktadır. Çocukluk konusunda da bu ifade edilenler geçerliliğini korumaktadır. Günümüzde çocuk başarılı, iyi performans gösteren bir birey olarak piyasa (neoliberalizm) taleplerine ve ebeveynlerin beklentilerine göre yetiştirilmektedir. Eğitim, spor ve sanat kurslarına giderek birçok alanda kendisini geliştiren ideal çocuk profili çizilmektedir. Sosyal ve ekonomik refahı yüksek olan meslekler tercih edilmektedir. Bu durumda çocuklar birer projeye dönüşmektedir. Bu bağlamda ideal Türk çocuğu yetiştirme düşüncesinin proje çocuğa dönüştüğü tartışılmaktadır.

3. Proje Çocuk

İdeal çocuk imgesi, dönemlere göre benzerlik ve farklılık göstermektedir. Bu benzerlik ve farklılıklar; devrimlere (Fransız Devrimi), toplumların ilkelerine, ailelerin yetiştirmek istediği çocuk profiline, dönemin şartlarına ve beklentilerine göre değişmektedir. Bu değişimler, birbirlerinden etkilenecek de gerçekleşmektedir. Vatana ve millete saygılı, milli değerlerini koruyan ve ülkesi için savaşan ideal çocuk imgesi, aileler için de makbul bir çocuk profili olarak görülmektedir. Günümüzde ise ideal çocuk profili; başarılı, yüksek performans gösteren, birçok farklı kursa giden, birden fazla dil bilen şeklinde idealize edilmektedir. Süreç içerisindeki bu değişim, vatani ve milleti için yetiştirilen ideal çocuk imgesinin yok olduğu veya göz ardı edildiği anlamına gelmemektedir. Ancak ülkenin yarınlarının emanet edileceği çocuk, bugün akademik başarı sonucunda elde edilecek refaha ve sosyal konfora göre yetiştirilmektedir. Başka bir deyişle,

vatanın ve milletin geleceği olarak görülen çocuk, bugün için bir proje haline dönüşmüştür. Bu ise “proje çocuk” profilinin oluşmasına yol açmaktadır.

“Proje çocuk”, günümüzde sıkça duyduğumuz bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. “Proje çocuk” yeni doğan çocuklara Türkçeden önce İngilizce öğrenmesi için Filipinli bakıcı tutan, dünyaya geldiği andan itibaren etkinlikleri, alacağı eğitimin aşamalarını, mesleki tercihini, yani tüm yaşamını “en iyi”, “en mükemmel” şekilde tasarlamaya çalışan ebeveynlerin yetiştirdiği çocukları ifade etmektedir (Mestçioğlu, 2023). “Proje çocuk” yetiştirmek, eğitilmiş ve geliri iyi olan aileler arasında daha yaygın görülmektedir. “Proje çocuğun”; isteklerine, yeteneklerine, yapısına neredeyse hiç bakılmadan beklentiler yüklenmektedir. Çocuğun hem akademik hem de sanat ve spor faaliyetlerinde becerilerini mükemmel bir şekilde geliştirmesi istenilmektedir. Çocukların yaşamlarının her noktası-arkadaşları, ders çalışma, uyuma, yeme, giyinme-onlar doğmadan önce belirlenmektedir. Bu belirlenme durumu, çocuğun sürekli performans göstermesine yol açmaktadır. Çocuklar kurstan kursa, etkinlikten etkinliğe koşuşturılmaktadırlar. Bu çocuklar, “kusursuz görünürler ve ambalajları güzeldir” (Fikriyat, 2018). Proje çocukların her alanı farklı programlar ve etkinliklerle donatılmaktadır. Bu donatılma ise uzmanların veya yetişkinlerin denetimi ve müdahalesi altındadır. Yani çocuğun bütün alanları bu şekilde kuşatılmaktadır. Ebeveynler, çocuklarının etkinliklerinin tamamını takip etmeyi amaçlamaktadırlar. Bu etkinliklerden en iyi başarıyı elde etmelerini istemektedirler (Sayar, 2010, s. 108). Beklenen başarı için özel kurslar, uzmanlar vb. kişilerden ve kurumlardan destek alınmaktadır. Ayrıca en iyi okullara ve bölümlere gönderilmek istenilmektedir (Proje okulları, Fen lisesi, Tıp ve Mühendislik vb.). Bu isteklerini genellikle eğitim ile gerçekleştirmeyi amaçlamaktadırlar.

İnal’a göre (2024, s. 64) “Bugün çocukluğu üst belirleyen eğitim kurumu, her sınıf ve çevreden ebeveyn için başarının gerçekleşmesinin anahtarı olarak görülmektedir. Cumhuriyet’in başında çocuk, ülkenin yarınlarında kendisine emanet edileceği bir ulusal-politik misyona gönderilirken bugün ise çocuğun yarını, öncelikle okul üzerinden elde edilecek akademik başarının ekonomik refaha ve sosyal konfora yol açacağı beklentisine göre düşünülmekte ve dizayn edilmektedir. Geçmişte çocuk bir milletin geleceğiyken, günümüzde artık her ebeveyn için çocuğu, kendi bireysel idealleri içinde sınırlanan bir özel yatırım projesidir. Bu bakımdan Cumhuriyet için çocuk (luk) meselesi az-çok bir ütopyayken, bugün ise piyasa parametrelerine göre bir projedir. Ütopyadan projeye doğru değişim, pozitivist idealizmden kapitalist pragmatizme doğru dönüşümü imlemektedir”. Kapitalist pragmatizm, ideal çocuk profilinin değişmesine neden olmaktadır. Çocuk, piyasa odaklı ya da piyasanın taleplerine yönelik yetiştirilmektedir. Bu durumda çocukluk devletin değil, piyasanın getirileri doğrultusunda idealize edilmektedir. Cumhuriyet, ulusal düzlemde de olsa evrensel bir çocuk modeli oluşturmayı hedeflemekteydi. Bu model, modernleşme hareketiyle kurulmaya çalışılmıştır. Bugün modern olmak çaba gösterilmesi gereken bir şey değil, çünkü her çocuk az-çok modern bir çevreye gözlerini açmaktadır. Ancak devlet, piyasa ve toplumsal sınıf sonraki basamakları -statü, semt, konut, arkadaşlık, tatil, kültür ve sanat vb.- belirlemektedir. Bütün çocuklar aynı çizgi film karakterine gülebiliyor olsa da okul nitelikleri farklılık göstermektedir. Yani değişim, farklılıkları artırıp yoğunlaştırırken farklı çocuklukların oluşmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı çocuk ve çocukluk deneyimi ve çocukluk düşüncesi dönüşmektedir. Örneğin Osmanlı’nın son döneminde öğrencilerin “padişahım çok yaşa” söylemleri Cumhuriyet Dönemi’nde “Mustafa Kemal Paşa çok yaşa”ya dönüşmüştür. Günümüzde ise “kendini milleti için feda etme, liderlik kültürüne bağlanma ve kamusal felsefe içinde yoğrulma etkisiz bir söylemdir”. Müfredat ve bazı velilerin isteklerinin ilerisinde bir şey değildir (İnal, 2024, s. 64).

Yukarıda ifade edilen profildeki çocuğun en ayırt edici özelliği, toplumsal değerlerin dışında bireyci değerlere göre toplumsallaşmasıdır. Türkiye’de bu profildeki çocuk, devletin eğitim modeli ve medyada üretilip gösterilen çocukluk tipinde gerçeklik kazanmaktadır. Devlet ve özel sektör, yirmi birinci yüzyılın çocuk modeli ve egemen çocukluk profili konusunda uzlaşmış ve aynı şekilde hareket ediyor gibi görüldüğü belirtilmektedir. Bu harekette; tüketimin

üretimden daha çok görünür kılınması, kamusal sektörün aksine piyasanın öncelenmesi, yerelliğin aksine küreselleşmeye kıymet verilmesi, bireysel performanslar üzerinde daha çok yoğunlaşılması, tarihsel geçmişin nostaljik ancak bireysel geleceğin ideal olarak tasarlanması, geleneğin korunması ama ileri teknoloji ve steril yaşam biçimini öncelenmesi şeklinde ilkeler edinilmektedir. Devletin özel sektörlerle birlikte belirlediği Postmodern çocuk profili ve çocukluk hayalinin en genel hali eğitim (okul) ve medyada (TV) görülmektedir. Devlet bürokrasisi ve iş dünyası, eğitim ve medyayı birlikte kullanabiliyor. Bundan dolayı yolları örtüşmektedir. İfade edilen örtüşmeden eğitim, ulus-devletin dışında bir yere yerleştirilmektedir. “Ulusal sınır ve değerler ise küresel ilişki ve değerler adına terk edilmektedir”. Bu terk ediliş ilköğretim müfredatında görülmektedir. Yerel ve toplumsal değerlerin aksine neoliberal bireyci küresel değerlerin belirlendiği bu eğitsel aşamada ulus-devletin çocuğa attığı izlenim giderek kırılmaktadır (İnal, 2020, s. 37). Eğitsel aşamada neoliberalizm değerlerinin benimsenmesi, eğitimin amacının dönüşmesine neden olmaktadır.

Eğitim hizmetinin neoliberal piyasaya dahil olması, eğitimin kamusal olma şartlarını değiştirmiş ve piyasada alınıp satılabilen bir meta niteliğine dönüştürmüştür. Neoliberal politikalar, insanı kuşatarak sistemin işleyebilmesi için ekonomik sistemle uyumlu olacak biçimde rasyonel yetiştirmeye çalışmaktadır. Bu durumda öğrenciler kendilerini beşerî sermaye olarak görüp yaratıcılıktan uzaklaşmaktadırlar. Öğrenciler, eğitimlerini yaratıcılıktan daha çok ileride gelire dönüştürebilecekleri bir oluşum sürecine yöneltmektedirler. Dolayısıyla neoliberal politikada eğitim, “insandan rekabetçi bir birey veya homoeconomicus” oluşturma gayreti içerisine girmektedir (Uçkaç, 2019, s. 798). Eğitimin amaçları ve yapısı piyasa doğrultusunda belirlenmiştir. Bundan dolayı üniversite sanayi iş birliği, okul sanayi birlikteliği şeklinde piyasanın taleplerini karşılayabilecek bir eğitim modeli oluşturulmuştur. Neoliberalizmin eğitimin amaçlarını ve kazanımlarını piyasaya göre oluşturması, “uygulamada sertifikalandırma, sınav sistemleri, yaygın eğitim kapsamında açılan kurslar, özel dersler, kurslar vb.” şekilde meydana gelmektedir. Bu doğrultuda piyasada iş bulma imkanına göre kişiler, eğitimlerini ve tercihlerini şekillendirmektedirler. Eğitim sistemi bu sürece kayıtsız kalmayarak ideal olan yapı işleyiş ve süreçlerini bu paralelde değiştirmeye başlamıştır. Piyasa doğrultusunda devam eden eğitim sistemi kişiyi özgürleştirmenin aksine onu şekillendiren ona form veren bir yöntem izlemiştir (Türkkaş Anasız, 2023, s. 63). Eğitim sisteminin bu şekilde devam etmesi sınıflar arası eşitsizliğe de neden olmaktadır. Ayrıca farklı sınıfların eğitim imkanlarına ulaşmasını da bulunan sınıfa göre etkilemektedir. Bu durumda satıcı-müşteri ilişkisi piyasanın talebine göre devam etmektedir.

Neoliberalizm satıcı-müşteri ilişkisi sorunsuz bir şekilde ilerlemektedir. Bundan dolayı ebeveynler rekabetçi piyasada çocuklarının iş bulabilmeleri için kendi gayretleriyle kurs ve eğitim arayışı içine girmekte ve maliyetlerini de kendileri karşılamak zorunda kalmaktadır. Bu durum üst sınıfta yer alan ebeveynler için sorun olmazken daha alt sınıfta yer alan ebeveynler için eşitsizliği derinleştirmektedir (Türkkaş Anasız, 2023, s. 67). Pazarlanmış planlarda ekonomik sermayesi iyi olan ailelerin vakitleri olduğu için farklı okullara gitmektedirler. Bu aileler birden çok arabaya sahiptir ve çocuklarını daha iyi okullarda okutmanın maliyetini üstlenmektedirler. Okul sonrası çocuklarının programlara ve kamplara (dans, müzik, bilgisayar dersleri) gitmelerini sağlamaktadırlar. Çocuklara sunulan bu imkanlar, onlara kolaylık sağlamaktadır (Apple, 2002, s. 34). Ekonomik sermayesi iyi olan ailelerin çocukları sunulan imkanlar doğrultusunda iyi fırsatlar yakalarken bu imkanlara sahip olmayan ailenin çocukları bu yarışta geri kalmaktadırlar. Bu durum neoliberalizmde bireyin başarı-başarısızlığı, yetenekli-yeteneksizliği olarak değerlendirilmektedir. Yani neoliberalizme Sosyal Darwinizm’ in eklenmesiyle bireye kendisini yetiştirme görevi yüklenmiştir. Birey başarı ve başarısızlıklarından, yenilgilerinden sorumlu tutularak toplum ve birey denetim altında tutulmaya çalışılmaktadır. Bu amaca yönelik eğitim politikalarında bireyselleştirme ve rekabetin ilk sıralara geçmesi, eğitim sisteminin dinamiği ve işleyişinin önemini arttırmıştır (Uçkaç, 2019, s. 795). Neoliberalizm gücünü neo-darwinciliğe dayanmasından almaktadır. Burada yeteneklilerin iş sahibi olduklarına yönelik bir algı bulunmaktadır. Bu algı işsiz olanların, yeteneksiz oldukları anlamına gelmektedir (Bourdieu,

2006, s. 34-35). “Neoliberal performans toplumunda başarısız olan kişi, toplumu ya da sistemi sorgulamak yerine başarısızlığından kendini sorumlu tutar ve utanç duyar” (Han, 2020a, s. 16). Bu durumda günümüz toplumu artık Foucault’nun ifade ettiği disiplin toplumu değildir. “Yirmi birinci yüzyılın toplumu artık bir disiplin toplumu değil performans toplumdur. Sakinleri de itaatkâr özne değil, performans öznesidir” (Han, 2020b, s. 17). Performans toplumunun kipi “-ebilmek”tir. “Tasdik etmenin topluluk ismi olan “evet yapabiliriz” (yes we can) performans toplumunun pozitif karakterini dile getirmektedir. Yasak, emir veya kaidenin yerini proje, girişim ve motivasyon almaktadır” (Han, 2020b, s. 18). Bu durumda performans toplumu olumlama üzerinden girişimlerini gerçekleştirmektedir. Performans öznesi de bu olumlama halinden hareket etmektedir. Bu olumlama: başarabilirsin, yapabilirsin, üstesinden gelebilirsin şeklindedir.

Neoliberal performans toplumunda, performans öznesinin (proje çocuk) istenilenleri yerine getirebilmesi için belirli mekanların, teşviklerin ve projelerin olması gerekmektedir. Bu toplumda istenilenler ideolojik aygıtlara ile gerçekleştirilmektedir. Althusser “din, öğretimsel (değişik özel okul ve devlet okulları), aile, hukuk, siyasal, sendikalar, haberleşme, kültürel” yapıları ideolojik aygıt olarak tanımlamaktadır (Althusser, 2002, s. 33-34). Althusser’ in ifade ettiği ideolojik aygıtlar içerisindeki öğretimsel yapılar üzerinden konu ele alındığında özel okulların piyasanın isteğine göre öğrenci yetiştirmesi, proje okulların yaygınlaşması, sınav sisteminin yarış halinde sürdürülmesi, kazanılmak istenilen bölümlerin piyasanın taleplerine göre belirlenmesi örnek olarak verilebilir. Bunların gerçekleşmesi içinde çeşitli eğitim, sanat ve spor kurslarına gidilmesi gerekmektedir. Çünkü performans öznesi olan “proje çocuk” her alanda yetiştirilmek ve donanımlı hale getirilmek istenilmektedir. Proje çocuğun bu şekilde yetiştirilme arzusu; çocuğu kurstan kursa, eğitimden eğitime gidip gelen bir yaşama sıkıştırılmaktadır. Çocuğun bu sıkışık yaşamında ebeveynler çocuklarının başarılı olması için onları en iyi şekilde korumaktadır. Ebeveynler güçleri yettiği kadar çocuklarının her istediklerini yapmaktadırlar. Çocuktan bunun için oldukça yüksek bir performans beklenmektedir. Ancak çocuklardan beklenen bu performans, çocukları tek tipleştirmektedir. Farklılıklarını ve yaratıcılıklarını yok etmektedir.

Çocukların bu durumuna, Rousseau’nun fikirlerine yer vererek onların farklılıklarını ve onlardan neler beklenilmesi gerektiğine açıklık getirilebilir. Rousseau, çocukların becerilerini keşfetmeleri ve ne olmak istedikleri konusunda onları özgür bırakmamız gerektiğini belirtmektedir. Çocuklara meslek sahibi olmalarını değil, insan olmayı öğretmemiz gerektiğini vurgulamaktadır ve onların meslek sahibi olmadan önce insan olmalarını ifade etmektedir. “Çünkü, bir insan ne olmak istiyorsa ya da ne olması gerekiyorsa onu olabilir, sonra vazgeçip başka bir şey olabilir ama o daima kendisi olarak kalacaktır” (Rousseau, 2009, s. 13).

Sonuç ve Öneriler

Çocukluk düşüncesi tarihsel süreç içerisinde değişiklik göstermektedir. Bu değişim geleneksel ve modern dönem üzerinden açıklanabilir. Geleneksel dönemde çocukluk düşüncesi yokken, modern dönemde ise çocukluk düşüncesi oluşmuştur. Geleneksel dönemde çocukluk düşüncesinin olmaması, çocuğa değer verilmediği anlamına gelmemektedir. Çocuk bu dönemde yaptıklarından sorumlu tutulmakta ve erken yaşta yetişkin yaşamına dahil edilmekteydi. Modern dönemde çocukluk, yetişkinlikten ayrı bir dönem olarak görülmektedir. Kendisine özgü durumlarının olduğu fark edilmiştir. Çocukluk, ayrı bir araştırma alanı olarak görülmeye başlamıştır. Matbaanın icadı, eğitim, Rönesans, Aydınlanma ve ulus devlet çocukluk düşüncesinin gelişmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler çocukluk düşüncesinin, yeni bir evrede değerlendirilmesine sebep olmaktadır. Örneğin ulus devlet politikalarına bakıldığında çocuk, ulus için önemli bir gelecek olarak görülmektedir. Bunun için çocuk, geleceğin kurtarıcısı, ulusun emanet edileceği kişidir. Çocuğa yüklenilen bu anlamlar, ideal çocuk profilinin oluşmasını sağlamaktadır. İdeal çocuk profili; vatanına ve milletine sadık, çalışkan, sorumluluk alan, saygılı, sağlıklı, itaatkâr, yardımsever şeklinde tanımlanmaktadır. İdeal çocuk profilinin yetişebilmesi için eğitim en önemli araç olarak görülmektedir. Eğitim sürecinde çocuğa sorumlulukları, nasıl bir birey olması gerektiği öğretilmektedir. İdeal çocuk profilinin oluşturulması günümüzde de

varlığını devam ettirmektedir. Ancak eğitim piyasa taleplerine (neoliberalizme) göre şekillendirilmek istenmektedir. Sosyal ve ekonomik refahı yüksek olan meslek ve bölümler tercih edilmektedir ve ebeveynlerin çocuğu proje olarak görmesi, ideal çocuk düşüncesinin dönüşmesine neden olmaktadır. Bu noktada ideal Türk çocuğu, proje çocuğa dönüşmektedir. İdeal Türk çocuk yetiştirme düşüncesinin, yukarıda ifade edilenler (eğitimin piyasa taleplerine (neoliberalizme) göre şekillendirilmesi, sosyal ve ekonomik refahı yüksek olan mesleklerin ve bölümlerin tercih edilmesi, ebeveynlerin kendi isteklerine göre çocuğu proje olarak görmeleri) noktasında dönüşüme uğradığı ifade edilebilir. “Proje çocuk”, her alanda mükemmel yetiştirilmek istenmektedir. Bu durumda çocuk, kendisinden beklenenleri yerine getirebilmek için performans göstermek zorunda kalmaktadır. Bu performans gösterisi, çocuğu yıpratmakta ve çocukluğunu yaşamasına engel olmaktadır. Çocuğun hayatı kurstan kursa, eğitimden eğitime devam etmektedir. Çocuğun yoğun ve çoklu bir şekilde aldığı eğitim ve kurslar yaratıcılığını örselemektedir. Çünkü çocuğa hızlandırılmış ve paketlenmiş sınava yönelik eğitim ve kurslar verilmektedir. Bu durumda çocuklar sosyal ve ekonomik refahı yüksek olan meslekleri, bölümleri ve okulları tercih etmektedir. Bu meslek/bölüm/okullar tıp, mühendislik, teknolojiye uygun bölümler, fen liseleri şeklinde sıralanabilir. Sunar’ ın (2020, s. 43-44) yaptığı çalışmada da iş garantisi olan mesleklerin prestijinin daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Bu meslekler içerisinde ise en prestijli mesleğin ise hekimlik olduğu belirtilmektedir. Prestijli mesleklerin ve bölümlerin tercih edilmesi dönemin şartlarına ve taleplerine göre değişiklik göstermektedir. Diğer bir taraftan ise modernite ile birlikte çocukluk düşüncesinin değişmesi, çocuğun eğitime verilen değerinde değişmesine yol açmaktadır. Yani bu dönemde değişen çocukluk düşüncesi, beraberinde yeniliklerin ve değişimlerin de oluşmasına sebep olmaktadır. Bu çerçevede ülkemizde modernleşme ile birlikte çocuğun eğitime verilen önem artmıştır. Rönesans, Aydınlanma düşüncesi ve Sanayi Devrimi ile toplumda köklü değişim ve dönüşümlerin gerçekleşmesi, eğitim felsefesinin oluşmasını sağlamıştır. Bu dönemlerde aklın üstünlüğü öncelikli hale gelmiş, fikir özgürlükleri ve evrensel olma amacı, eğitim alanında gelişmenin tek kıstası olmuştur (Şenkaloğlu, 2021, s. 27). Osmanlı’da başlayan modernleşme süreciyle birlikte eğitim önemli bir konum elde etmiştir. Bu durumda Osmanlı modernleşmesinin en önemli taraflarından birini eğitim oluşturmaktadır. Modernleşme bir amaç olarak görülmüş, bu amaca ulaşmak için en güçlü unsurlardan birinin eğitim ve bilim olduğu dikkate alınmıştır (Alkan, 2008, s. 24). Cumhuriyet döneminde ise eğitim, çağdaş ilkeler doğrultusunda devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Okullarda verilen eğitim, eğitim alanındaki reformlar bu ilerlemenin kanıtını oluşturmaktadır.

Son olarak tarihsel süreç içerisinde değişen çocuğun eğitim süreci, çocuğun dönemin ideolojilerine, isteklerine, hayallerine ve hedeflerine göre yetişmesini sağlamaktadır. Çocuk bu belirlenenler ve istenilenler doğrultusunda tercihler yapmaktadır. Bu tercihler, çocuğun hayatının önemli noktalarını şekillendirmektedir. Çalışmanın amacı doğrultusunda ideal Türk çocuğunun, proje çocuğa dönüşümünde çocukta piyasanın taleplerine göre bir eğitim alması istenilmektedir. Bu istek, eğitim kurumları aracılığıyla başlamaktadır. Eğitim kurumları bu doğrultuda çocuğu sınav odaklı ve bunun sonucunda prestijli meslekleri tercih etmeye yönlendirmektedir. Çocuk belirlenen mesleklere ve hedeflere ulaşabilmek için başarılı olmak zorundadır. Bu başarı çocuğun sürekli performans göstermesini zorunlu kılmaktadır. Performans öznesi olan çocuk, olumlanarak (başarabilirsin vb.) bu süreci tamamlamaya çalışmaktadır. Çocuk sonuç olarak performans öznesine dönüşmektedir. Dolayısıyla projeye dönüşen çocuk yıpranmakta, yaratıcılığını yitirmekte ve çoğunlukla sınav odaklı çalışmaktadır. Bu yönleriyle çocuk aldığı eğitim ve kurslarla kendisini birçok alanda yetiştirebilmektedir. Birçok alanda yetişmesi iyi bir şey olarak görülse de çocuğun istekleri göz ardı edilmektedir. Çünkü çocuk, kendi becerisini keşfetmekte zorlanabilir.

Kaynakça

- Alkan, M, Ö. (2008). Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme ve eğitim. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6(12), 9-84.
- Althusser, L. (2002). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (5. Baskı). (Alp, Y ve Özışık, M, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Apple, M, W. (2002). Küresel tehlikeler: Eğitimdeki eşitsizlikler ve neoliberal politikaların bir mukayesesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1), 23-46.
- Aries, P. (1962). *Centuries of childhood a social history of family life*. (Baldick, R, Fransızcadan Çev.). Vintage Books: New York.
- Aydoğmuş Ördem, Ö. (2020). *Çocukluk sosyolojisi: Paradigmalar-paradokslar-eleştiriler*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Bourdieu, P. (2006). *Karşı ateşler*. (Yücel, H, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bumin, K. (1983). *Batı'da devlet ve çocuk*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Çocuk Koruma Kanunu. (2005). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5395&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 14.05.2025).
- Demir Gürdal, A. (2013). Sosyolojinin ihmal edilen kategorisi çocuklar üzerinden çocukluk sosyolojisine ve sosyolojiye bakmak. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 15(4), 1-26. ISSN: 1303-2860, DOI: 10.4026/1303-2860.2013.0234.x.
- Elkind, D. (2001). Childrearing and education in a changing world. B. Onur (Yay Haz.), *Dünyada ve Türkiye'de değişen çocukluk 3. Uluslararası Çocuk Kültür Kongresi, 16-18 Ekim 2000* içinde (ss. 231-240). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Fikriyat. (2018). *Modern çağın dayatması: Proje çocuk*. <https://www.fikriyat.com/egitim/2018/05/06/modern-cagin-dayatmasi-proje-cocuk> (Erişim Tarihi: 25.06.2025).
- Han, B, C. (2020a). *Psikopolitika: Neoliberalizm ve yeni iktidar teknikleri* (4. Baskı). (Barışcan, H, Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Han, B, C. (2020b). *Yorgunluk toplumu*, (6. Baskı). (Yalçın, S, Çev.). İstanbul: Açılım Kitap.
- İnal, K. (2020). Türkiye'de çocukluk: Nereye! S. İçin Akçalı (Ed.). *Çocuk ve medya*. (5. Basım). (s. 13-51). İçinde. Ankara: Nobel.
- İnal, K. (2024). 100 yıl içinde çocukluğun değişen yüzü. S. İnan (Ed.), *Türkiye'de çocuk yıllığı 2023- Yüzyılın çocukluk tarihi- Çocuk ve Cumhuriyet* içinde (ss. 62-66). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- İnan, S. (2024). Çocuk vatandaş-Gürbüz çocuktan habibir çocuğa. S. İnan (Ed.), *Türkiye'de çocuk yıllığı 2023- Yüzyılın çocukluk tarihi- Çocuk ve Cumhuriyet* içinde (ss. 75-89). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- James, A. (2001). Problems, perspectives and practices in the 'new' sociology of childhood. B. Onur (Yay Haz.), *Dünyada ve Türkiye'de değişen çocukluk. 3. Uluslararası Çocuk Kültür Kongresi, 16-18 Ekim 2000* içinde (ss. 214-252). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar-ilkeler-teknikler*. (23. Basım). Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Kılıç, H. (2024). Cumhuriyet'in ideal çocuğu. S. İnan (Ed.). *Türkiye'de çocuk yıllığı 2023-Yüzyılın çocukluk tarihi- Çocuk ve Cumhuriyet içinde* (s. 90-117). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Koçer, D. N. (2020). İdeal Çocuk' tan Küresel Tüketici' ye: Türkiye'de çocuk dergileri ve çocuk imgesi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13(31), 1218-1237. <https://doi.org/10.12981/mahder.745700>.
- Locke, J. (1997). *An essay concerning human understanding*. England: Penguin Books.
- Matthews, G, B. (2023). *Çocukluk felsefesi: Küçük zihinler için büyük sorular*. (Ergün, G, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Mendel, G. (2022). *Son sömürge çocuk*. (Portakal, H, Çev.). İzmir: Cem Yayınevi.
- Mestçioğlu, Ö. (2023). *Proje çocuk*. <https://ozlemmestcioglu.com/2023/12/03/proje-cocuk/> (Erişim Tarihi: 25.06.2025).
- Onur, B. (2005). *Türkiye'de çocukluğun tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Öztan, G, G. (2019). *Türkiye'de çocukluğun politik inşası*. (3. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztekin, H. (2019). Tek parti dönemi çocuk dergilerinde ideal Türk çocuğunun inşası: Yavrutürk ve Cumhuriyet çocuğu dergileri üzerine bir inceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(2), 1229-1254. DOI: 10.17680/erciyesiletisim.547979.
- Pollock, L, A. (1983). *Forgotten children: parent-child relations from 1500 to 1900*. London: Cambridge University Press.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*. (İnal, K, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Prout, A. (2005). *Future of childhood: Towards the interdisciplinary study of children*. London and New York: Routledge Falmer.
- Rousseau, J, J. (2009). *Emile: bir çocuk büyüyor*. (Akagündüz, Ü, Yay. Haz.). (8. Baskı). İstanbul: Selis Kitapları.
- Rousseau, J, J. (2019). *Emile ya da çocuk eğitimi üzerine*. (Baştürk, M ve Kızılcım, Y, Çev.). (5. Baskı). Ankara: Kilit Yayınları.
- Sayar, K. (2010). *Proje çocuklarla nereye kadar? Bilim ve Teknik*, 106-109. <https://e-dergi.tubitak.gov.tr/dergi/yazi.pdf;jsessionid=6V5PsiUWcHJhON9h2BUrY0MM?dergiKodu=4&cilt=43&sayi=698&sayfa=106&yaziid=30128> (Erişim Tarihi: 25.06.2025).
- Selçuk Şirin, F. (2013). İktidar ve çocuk. *Turkish Studies*, 8(8), 1275-1284.
- Schnapper, D. (1995). *Yurttaşlar cemaati: Modern ulus fikrine dair*. (Okur, Ö, Çev.). İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Sormaz, F ve Yüksel, H. (2012). Değişen çocukluk, oyun ve oyuncağın endüstrileşmesi ve tüketim kültürü. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 985-1008. ISSN: 1303-0094.
- Sunar, L. (2020). Türkiye'de mesleki itibar: Dönüşen çalışma hayatı ve mesleklerin sosyal konumu. *Journal of Economy Culture and Society*, Supp(1), 29-59. <https://doi.org/10.26650/JECS2020-0053>.
- Şenkaloğlu, S. (2021). Cumhuriyet dönemi Türk eğitim sistemi ve sorunları. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 24-36.
- Şentürk, Ü. (2024). *Çocukluk sosyolojisi*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Şirin, M, R. (2015). *Çocuğa adanmış konuşmalar 1*. (3. Baskı). İstanbul: İz Yayıncılık.

- Şirin, M, R. (2017). Çocuk ve çocukluk: Kültürel ve sosyolojik boyut. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2(3), 5-13.
- Tezcan, M. (2017). *Çocukluk sosyolojisi*. (3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Türkkaş Anasız, B. (2023). Neoliberalizm dalgasının etkisinde eğitim paydaşları. *Journal of Research in Education and Teaching*, 12(4), 62-71.
- Türk Ceza Kanunu. (2004). [https:// www.mevzuat.gov.tr/](https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5) mevzuat? Mevzuat No=5237& MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 (Erişim Tarihi: 14.05.2025).
- Uçkaç, A. (2019). Neoliberalizm ve küreselleşmenin eğitim üzerindeki etkisi. *Mülkiye Dergisi*, 43(4), 785-809.
- Üstel, F. (2008). “Makbul vatandaş”ın peşinde: II. Meşrutiyet’ten bugüne vatandaşlık eğitimi. (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Qvortrup, J. (2009). Childhood as a structural form. J, Qvortrup, W, A, Corsaro & M, S, Honig (Ed.). *The palgrave handbook of childhood studies* içinde (s. 21-33). UK: Palgrave Macmillan.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi’nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.